

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№9

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 231 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-sentyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Luis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Postdan xaridgacha: influenser va ilg'or veb-ilova (PWA – progressive web app)ning chakana sotuvga real ta'siri	14
Abdulaziz Madjidov	
Ta'lim xizmatlari bozori samaradorligini oshirishda ta'lim klasterlarining roli	22
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Korxona raqobatbardoshligini oshirishda marketingning tovar strategiyasidan foydalanish holati.....	29
Xidirov Sherzod Olimovich	
O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni institutsionallashtirish: NFIS, Finlit.uz va ta'lim islohotlari	34
Irgashev Anvar Farxodovich	
Moslashuvchan menejment tizimlarini yashil iqtisodiyotga integratsiyalash tasnifi	39
Umarov Bexzod Batirovich	
Qishloq xo'jaligida innovatsion marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	43
Sheraliyev Axror Sodiqovich	
O'zbekiston Respublikasida moliyaviy bank xizmatlarini rivojlantirishning tendensiyalari, undan samarali foydalanish imkoniyatlari va konseptual jihatlarini	48
Roziqov Behzod Bahrom o'g'li	
Metallurgiya korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish chet el tajribasi	54
Abdullayeva Matluba Nematovna	
Исследование связи между восприятием изменения климата и внедрением устойчивых методов ведения сельского хозяйства в Узбекистане	59
Светлана Ражабова, Бахром Миркасимов	
Surxondaryo viloyati qishloq xo'jalik tarmog'ini barqaror rivojlantirishni iqtisodiy-ekologik modellari	68
Abdug'aniyev Otabek Allajonovich, Xo'jamqulov Bekzod Turdaliyevich	
Milliy iqtisodiyotda real sektor salmog'i va uning o'zgarish tendensiyalari	75
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Isroilova Muhabbat Rustamjon qizi	
Qo'shilgan qiymatni soliqqa tortish uslubiyoti: xususiyatlari, vazifalari va muammolari	89
Xaitov Shuxrat Sharipboyevich	
Kognitiv yondashuv asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talabalari grammatik va diskursiv kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy modeli va pedagogik texnologiyasi.....	94
Dadadjanova Feruza Muhammadyusupovna	
Transport tizimining rivojlanishi milliy iqtisodiy o'sishining asosi sifatida	98
Narziyev Umidjon Baxrillayevich	
Loyiha risklarini aniqlashda zamonaviy usullar va ularning samaradorligi.....	105
Marufhanov Davron Xasanovich	
Современные методы управления на железнодорожном транспорте в процессе трансформации системы.....	109
Кушакова Мамура Наримановна	
Финансовые механизмы и модели менеджмента в развитии устойчивой экономики транспортных компаний	115
Шарапова Гулчехра Рустамовна	
Kasbiy ta'limda o'quvchilarning raqamli kompetensiyasini shakllantirish va baholashning innovatsion yondashuvlari	120
Maxkamova Zuhra Tursunpulotovna	
Audit ishi sifati darajasini oshirish yo'nalishlari.....	124
Qushmatov Otaxon Qurbonaliyevich	

Erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning nazariy va amaliy asoslari.....	131
Yuldashev Baxtiyor Gayradjonovich	
Ko'chmas mulk qiymatini baholash va uning ekonometrik tahlili	135
Jaloliddinova Mohira Alisher qizi	
Современные тенденции и вызовы бюджетно-макроэкономической политики в Узбекистане	142
Хазраткулова Лола Нармуминовна	
Intellectual mulkda iqtisodiy mohiyat, mazmun hamda huquqiy jihat uyg'unligi	148
N.D.Maxmudova	
Axborot texnologiyalari asosida ta'limda loyiha boshqaruvida sun'iy intellekt va mashinali o'qitish imkoniyatlari	152
Xodjiyeva Durdona Abdurasolovna	
Концепция "Зеленого учета" и его значение для экономического развития.....	157
Умарова Зулайхо Турсуновна	
Iqtisodiyotning asosiy tarmoq va sohalariga kiritilgan investitsiyalarning joriy holati tahlili	166
Ismailova Kutlibeka Ulug'bek qizi	
O'zbekistonda yoshlar tashkiloti faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos jihatlari va rivojlanish bosqichlari	172
Usmonov Adxamjon A'zamjonovich	
O'zbekiston Respublikasi maxsus iqtisodiy zonalarini investitsion holatini hududlar kesimida tahlili.....	178
Anvarxonov Abdulatifxon Jamshidxon o'g'li	
Kichik biznes va o'rta biznesni rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash.....	184
Ahmedov Oybek Turgunpulatovich, Nurqulov Nurbek Sirojiddin o'g'li	
Fiskal siyosat instrumentlari orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va legallashtirish metodologiyasi.....	189
Ergasheva Malikaxon Avazxon qizi	
Fond bozorida savdo strategiyasi va uni amalga oshirishga yo'nalishlari.....	192
Soliyev Istam Ixtiyorovich	
Sanoat korxonalarini innovatsion rivojlantirishning asosiy tamoyillari	197
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda davlat boshqaruvi tizimining isloh qilinishi: Tajriba va istiqbollar.....	202
Mashrabaliyev Ibroximbek Mashrabaliyevich	
Iqtisodiyotning real sektorida investitsion loyihalarni moliyalashtirish amaliyoti.....	209
Qosimova Lola Sultanovna	
Sanoat mahsulotlari eksportida logistika zanjirining uzluksizligini ta'minlash: nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar.....	217
Kurbonova Ma'mura Abdukarim qizi	
Soliq ma'murchiligiga zamonaviy texnologiyalarini joriy etish orqali qo'shilgan qiymat soliq ma'murchiligi bazasini kengaytirish yo'llari	222
Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li	

SOLIQ MA'MURCHILIGIGA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARINI JORIY ETISH ORQALI QO'SHILGAN QIYMAT SOLIQ MA'MURCHILIGI BAZASINI KENGAYTIRISH YO'LLARI

Raxmonqulov Umidjon Rustam o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada qo'shilgan qiymat solig'i ma'murchiligini samarali tashkil etishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Xususan, raqamlashtirish jarayonlari, elektron hisob-fakturalar tizimi, onlayn nazorat mexanizmlari va soliq bazasini kengaytirishga xizmat qiluvchi innovatsion yondashuvlar tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari soliq tushumlarini oshirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq to'lovchilar uchun shaffoflikni ta'minlashda zamonaviy texnologiyalarning muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: soliq ma'murchiligi, qo'shilgan qiymat solig'i, raqamlashtirish, soliq bazasi, elektron hisob-faktura, onlayn nazorat.

Abstract: The article examines the theoretical and practical aspects of implementing modern technologies in value-added tax administration. It highlights the role of digitalization, electronic invoicing systems, online monitoring mechanisms, and innovative approaches aimed at broadening the tax base. The findings demonstrate that modern technologies play a crucial role in increasing tax revenues, reducing the shadow economy, and ensuring transparency for taxpayers.

Key words: tax administration, value-added tax, digitalization, tax base, electronic invoicing, online monitoring.

Аннотация: В статье раскрываются теоретические и практические аспекты внедрения современных технологий в систему администрирования налога на добавленную стоимость. Особое внимание уделено процессам цифровизации, системе электронных счет-фактур, онлайн-контролю и инновационным подходам, направленным на расширение налоговой базы. Результаты исследования показывают, что современные технологии способствуют увеличению налоговых поступлений, сокращению теневой экономики и обеспечению прозрачности для налогоплательщиков.

Ключевые слова: налоговое администрирование, налог на добавленную стоимость, цифровизация, налоговая база, электронный счет-фактура, онлайн-контроль.

KIRISH

O'zbekiston ham rivojlangan mamlakatlar tajribasiga tayanib, Hukumat va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarni elektron interaktiv xizmatlar asosida tashkil etishga o'tmoqda. O'zbekistonda o'sib borayotgan iqtisodiyot sharoitida soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish hamda QQS ma'muriyati sohasida o'ziga xos chora-tadbirlar va amaliyotlar qabul qilindi. Soliq to'lovchilarga xizmat ko'rsatish tartibi va QQS ma'muriyatining o'ziga xos jihatlari haqida umumiy ma'lumot berish bilan birga, mamlakatda soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlashda tadbirkorlik subyektlari uchun qulay muhit yaratish muhim hisoblanadi. Soliq tizimida ham soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar raqamlashtirish orqali takomillashtirilmoqda. Raqamli texnologiyalarni joriy etish muvaffaqiyatli va samarali soliq islohotlarini amalga oshirishga, raqamli iqtisodiyotning bexato soliqqa tortilishini ta'minlashga, rioya qilish yo'lidagi to'siqlarni kamaytirishga va inson omilini qisqartirishga imkon bermoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yu.M. Kukarina o'z tadqiqotlarida, birinchi navbatda, tadqiqotning yangi predmeti – menejment sohasiga faol joriy etilayotgan va qonunchilikni birlashtirishni talab qiluvchi elektron hujjat ekanligini ta'kidlagan. Bu sohadagi ilk qonunlar faqat XX asrning 90-yillari o'rtalarida paydo bo'lgan. Shu bois, ilmiy ishlarda elektron hujjat hodisasini tushunish asta-sekin undan foydalanish tajribasini to'plashdan boshlanishi qayd etilgan. Ularda mavjud ta'riflarning qiyosiy tahlili o'tkazilib, "elektron hujjat" va "elektron imzo" tushunchalarini shakllantirish jarayoni hujjat aylanishi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilgan [1].

Iqtisodchi olim A.N. Bisultanov o'zining ilmiy ishida soliq ma'murchiligini raqamli iqtisodiyot sharoitida rivojlantirish metodologiyasini ishlab chiqqan. Olim soliq ma'murchiligini raqamli iqtisodiyot sharoitida rivojlantirish uchun soliq ma'murchiligi kategoriyalarini kompleks tahlil qilgan va yangi kategoriyalarni joriy etgan, soliq organlari va soliq to'lovchilar munosabatlarini tizimlashtirish orqali soliq ma'murchiligining instrumentlari va usullarini o'rgangan. Shuningdek, Rossiya hududlarida zamonaviy soliq ma'murchiligining holatini o'rganib, sifat darajasini baholagan, soliq ma'murchiligini rivojlantirish yo'nalishlarini an'anaviy va innovatsion usullar asosida aniqlagan hamda tavsiyalar ishlab chiqqan. Bundan tashqari, raqamli soliq tizimi hisobi va soliq ma'murchiligining yagona modelini ishlab chiqib, uning qo'llanilish samaradorligini baholagan [2].

F.S. Kortikov ta'kidlashicha, axborot resurslarini integratsiyalash usullarini ishlab chiqish axborot tizimlari sohasidagi eng dolzarb muammolardan biridir. So'nggi yillarda ma'lumotlar manbalarining yuqori darajada turli xilligi tufayli u ayniqsa katta e'tibor jalb qilmoqda. Har xil turdagi elektron hujjatlarning mavjudligi elektron hujjat aylanishi tizimini dolzarb axborot tizimiga aylantirgan. Olim mavjud elektron hujjat aylanishi tizimlarini tahlil qilib, ularning tasnifini tuzgan, elektron hujjat aylanishi tizimining ishlashi uchun asosiy tamoyillar va talablarni aniqlagan. Ilmiy ish doirasida ushbu sohaning strukturaviy modelini yaratib, uning birgalikda ishlashini miqdoriy baholashni ta'minlaydigan raqamli usullar va tegishli algoritmlarni ishlab chiqqan [3].

Mohammad Alizadeh va Masoume Motallabilar (2016) esa qo'shilgan qiymat solig'i va davlat xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq etib, ijtimoiy farovonlikni ta'minlash uchun davlat xarajatlarini qisqartirish, natijada esa QQS stavkasini pasaytirish zarurligini ilgari surgan [4].

Sabine Freizer "O'zbekistonda soliq ma'muriyati islohoti va fiskal nazorat" (2006) nomli tadqiqotida O'zbekistonda soliq ma'muriyatchiligini isloh qilishning umumiy ko'rinishini yoritib, soliq yig'ish mexanizmlarini takomillashtirish muammolari va imkoniyatlarini tahlil qiladi. Muallif soliqlarni undirish jarayonini yaxshilashga soliq to'lovchilarni o'qitish va tushuntirish ishlarini rivojlantirish, shaffoflik va mas'uliyatni oshirish, soliq ma'muriyatchiligi tizimini modernizatsiya qilish orqali erishish mumkinligini ta'kidlaydi [5].

A.P. Stolbovning fikricha, elektron hujjat aylanishi – bu me'yoriy-huquqiy hujjatlar va standartlar asosida elektron hujjatlarni bulutli texnologiyalarda saqlash, qabul qilish va yuborish, shuningdek, ularni aloqa tarmoqlari orqali ishonchli va xavfsiz yetkazib berishni ta'minlash jarayonidir [6].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada qiyosiy tahlil, shuningdek induksiya va deduksiya baholash usullaridan foydalanildi. Qiyosiy usul yordamida soliq ma'murchiligiga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali qo'shilgan qiymat solig'i bazasini kengaytirishga oid ma'lumotlar tahlil qilinib, ilmiy xulosalar berildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston soliq tizimining asosiy ishtirokchilari soliqchilar va soliq to'lovchilar sifatida qoralishi muhim hisoblanadi. Soliq tizimidagi soliqchilarning huquq va majburiyatlari O'zbekiston Respublikasining 1997-yil 29-avgustdagi "Soliq xizmati to'g'risida"gi O'RQ-474-I-son Qonun bilan tartibga solinadi. Qonunga muvofiq, soliq tizimi organlari soliqlar va majburiy to'lovlarning to'g'ri, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazoratni amalga oshirish uchun joriy etilgan. Qonunning 4-moddasida soliq xizmati organlarining asosiy vazifalari sifatida soliq siyosatini amalga oshirish, soliq to'g'risidagi qonunchilikka rioya etilishi, soliqlarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazoratni ta'minlash, soliqlarning O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetiga va davlat maqsadli jamg'armalariga to'liq hamda o'z vaqtida tushishini ta'minlash belgilangan. Shuningdek, soliq to'lovchilar va soliq solish obyektlarining o'z vaqtida hamda ishonchli hisobga olinishi, ularning to'liq qamrab olinishi mexanizmlarini soliq ma'murchiligi jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ilg'or avtomatlashtirilgan tahlil uslublarini keng joriy etish orqali takomillashtirish, soliq bazasini kengaytirishga qaratilgan tahlillar o'tkazish va ta'sirchan choralar ishlab chiqish vazifalari ham belgilangan. Shu jumladan, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'zgarishi va hududlarning soliq salohiyatini tizimli tahlil qilish asosida choralar ishlab chiqish, soliqlar yig'ilishini oshirish, soliq nazoratini amalga oshirishning zamonaviy uslublarini joriy etish, soliqlarga oid huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etish bo'yicha

kompleks tadbirlarni amalga oshirish hamda pul mablag'larining g'ayriqonuniy aylanish manbalariga barham berish vazifalari yuklatilgan. Aholi bilan pulli hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan naqd pul tushumining to'liq va o'z vaqtida topshirilishi ustidan muntazam nazoratni ta'minlash, soliq to'lovchilar bilan ishlashni takomillashtirish, shu jumladan ularga muloqotsiz elektron xizmat ko'rsatish tizimiga o'tish ham soliq organlari faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bundan tashqari, soliq to'lovchilarga soliq majburiyatlarini bajarishda har tomonlama ko'maklashish, soliqlarning ixtiyoriy ravishda to'lanishini rag'batlantirish, soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirish bo'yicha ishlarni takomillashtirish, xo'jalik yurituvchi subyektlar, yuridik va jismoniy shaxslarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ularga imtiyozlar va preferensiyalar berishga doir qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish ham soliq xizmati organlarining vazifalari sirasiga kiradi. Bozorlar va savdo komplekslarining moliya-xo'jalik faoliyatini tartibga solish, soliq organlarini yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega bo'lgan malakali xodimlar bilan ta'minlash, korrupsiya va rasmiyatchilikka barham berish, xodimlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ular uchun xizmatni o'tashning munosib shart-sharoitlarini yaratish masalalari ham qonunda belgilab qo'yilgan.¹

Soliq tizimi organlarining asosiy huquqiy hujjati — Soliq xizmati organlari to'g'risidagi Qonun hisoblanadi. Iqtisodiyotda raqamli texnologiyalarni jadal rivojlantirish davrida mamlakatimizda ishlab chiqarishni texnik va texnologik jihatdan yangilash, yuqori texnologiyali qayta ishlash yo'nalishlarini qo'llab-quvvatlash, iqtisodiyot tarmoqlari uchun raqobatbardosh muhitni shakllantirish, ichki va tashqi bozorlarda milliy tovarlarning raqobatbardoshligini ta'minlash, eksport tarkibi va geografiasini diversifikatsiya qilish hamda hududlarning eksport salohiyatini kengaytirish orqali milliy iqtisodiyot barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan islohotlar faollashdi. Shu bilan birga, davlatimizda erkin bozor mexanizmlarini joriy etish, sog'lom raqobat va xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash masalalari Konstitutsiyamizda alohida o'rin egalladi. Mulk daxlsizligi va iqtisodiy munosabatlardagi adolat tamoyillari belgilandi hamda demokratik islohotlar yanada keng ochildi.

Qo'shilgan qiymat solig'i umumdavlat soliq turi bo'lib, ishlab chiqarish va muomala jarayonlarining barcha bosqichlarida yaratilgan qo'shilgan qiymatning bir qismini davlat budjetiga olish shaklidir. U tovar va xizmatlardan olinadigan bilvosita (egri) soliqlar tarkibiga kiradi. Mazkur soliq birinchi marta fransuz iqtisodchisi M. Lore tomonidan 1954-yilda taklif qilingan va 1960-yilda Kot-d'Ivuar Respublikasida soliq tizimiga joriy etilgan. O'zbekistonda esa 1992-yildan boshlab qo'llanilmoqda. Qo'shilgan qiymat solig'iga solinadigan obyekt sifatida tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni sotish va import qilish aylanmasi belgilanadi. Sotish bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladigan aylanma sotiladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) qiymati asosida narxlar va tariflarni hamda aksiz solig'ini hisobga olgan holda belgilanadi. Qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladigan aylanma mablag' soliq obyektiga turiga qarab o'ziga xos usulda aniqlanadi. Masalan, ishlab chiqarilgan tovarlarning yuklab jo'natilgan qismining qiymati, amalga oshirilgan qurilish, ta'mirlash, konstruktorlik, texnologik, qayta ta'mirlash va boshqa shunga o'xshash ishlar qiymati qo'shilgan qiymat solig'iga tortiladi. Xizmatlar ko'rsatilganda esa transport vositalari yordamida bajarilgan ishlar qiymati, ijara haqi, vositachilik xizmati, infratuzilma, reklama va boshqa xizmatlar qiymati soliq obyektiga bo'ladi. Aksiz tovarlari bo'yicha qo'shilgan qiymat solig'iga tortishda uning obyektiga jo'natilgan aylanmaga aksiz solig'i qiymati qo'shilgan holda aniqlanadi. Hozirgi kunda qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 12 foiz miqdorda belgilangan.

Soliq munosabatlarining ikkinchi ishtirokchisi bo'lgan soliq to'lovchilarning ham huquqlari va majburiyatlari mavjud. Ularning huquq va majburiyatlarini tartibga soluvchi asosiy hujjat — O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi hisoblanadi. Soliq kodeksining 1-moddasiga muvofiq, Kodeks soliqlar va yig'implarni belgilash, joriy etish va bekor qilish, ularni hisoblab chiqarish hamda to'lashga doir munosabatlarni, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga soladi. Soliq solish O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 7-moddasiga muvofiq prinsiplar asosida amalga oshiriladi. Soliq solishning 8 ta asosiy prinsipi mavjud. Shu prinsiplar asosida soliqqa tortish amalga oshirilgan taqdirda, davlat budjeti o'z vaqtida to'ldiriladi va soliq to'lovchilarning soliq yuki me'yoriy darajada bo'ladi. Shuningdek, soliqqa tortish mazkur prinsiplar asosida olib borilsa, yashirin iqtisodiyot kamayadi, investitsion muhit yanada yaxshilanadi. Buning sababi shundaki, chet ellik investorlar qonun ustuvor bo'lgan mamlakatlarga doimiy ravishda sarmoya kiritishga intiladilar. Soliq to'lovchilar soliq munosabatlarining subyektlari hisoblanadi. Soliq kodeksiga muvofiq, soliq solish obyektiga mol-mulk, harakat, harakat natijasi yoki qiymat, miqdoriy yoki fizik xususiyatga ega bo'lgan boshqa holat bo'lib, u mavjud bo'lganda soliq to'g'risidagi qonunchilikka muvofiq soliq majburiyati vujudga keladi² (1-rasm).

1 Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, “Солиқ хизмати тўғрисида” ЎРҚ-474-І-сон, 29 август 1997 йил.

2 Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси, ЎРҚ -589-сон қонуни, 30 декабр 2019 йил.

1-rasm. Soliq solishning asosiy prinsiplari³

Soliqqa tortishning majburiylik prinsipi soliq solish barcha uchun bir xilda majburiy ekanligini belgilab, O'zbekiston Respublikasining asosiy qomusi bo'lgan Konstitutsiyada mustahkamlangan. Soliq solishning aniqlik prinsipi soliqning aniq qonun bilan belgilanishini talab qiladi, oshkoralik prinsipi esa barcha daromad qilgan shaxslarning yashirin daromadsiz, oshkora tarzda soliq to'lashi lozimligini ta'kidlaydi. Adolatlilik prinsipi soliqlar daromadga qarab adolatli taqsimlanishi kerakligini belgilaydi. Soliq tizimining yagonaligi prinsipi butun mamlakat uchun yagona tizim amal qilishini va faoliyat yuritishini bildiradi. Nihoyat, soliq to'lovchining haqligi prezumptsiyasi prinsipi qonunchilik bilan tartibga solinmagan har qanday holat soliq to'lovchi foydasiga hal etilishini nazarda tutadi.

Soliq hisobotlari ma'lumotlar bazasida mavjud ma'lumotlar bilan taqqoslanganda tafovutlar aniqlanmasa, dastur avtomatik tarzda soliq nazorati mexanizmini (tax control equipment) qulfdan chiqaradi, bu esa korxonaga EXF rasmiylashtirishni davom ettirish imkonini beradi. Agar hisobotlarda kamchilik aniqlansa, "Golden Tax Project Phase III Core Collection and Management System" tizimi hisobotni tasdiqlashni rad etadi va nomuvofiq ma'lumotlarni tekshirish hamda hisobotni qayta taqdim etish uchun soliq to'lovchiga qaytaradi. Soliq to'lovchi hisobotdagi ma'lumotlar to'g'riligini tasdiqlasa, tizim taqqoslash natijasidan qat'i nazar hisobotni saqlaydi hamda elektron hisobvaraqa-faktura yaratish imkoniyatini blokdan chiqaradi.

Biroq, agar hisobotdagi ma'lumotlardan kamida bittasi kuch monitoringi (force monitoring) tizimidagi ma'lumotlarga mos kelmasa va soliq to'lovchi hisobot to'g'riligini tasdiqlagan taqdirda ham, hisobot qabul qilinishiga qaramay EXF yaratish imkoniyati blokdan chiqarilmaydi. Bunday holatlarda soliq to'lovchi asoslovchi hujjatlarni soliq organlariga taqdim etishi shart. Agar taqdim etilgan hisobotlarda soliq to'lovchining soliq solish bilan bog'liq jiddiy noqonuniy xatti-harakatlari, masalan, schyot-fakturalarni noto'g'ri rasmiylashtirish gumoni mavjud bo'lsa, tizim orqali hisobot Audit departamentiga yuboriladi. Audit departamenti tegishli hujjatlar asosida hisobotni tekshiradi va "qulfdan ochish ma'qullangan" tugmasi bosilganda tizim soliq to'lovchilar uchun soliq nazorati uskunasi blokdan chiqaradi. Shuningdek, QQSni qaytarish jarayonida ham raqamli mexanizmlar qo'llanilmoqda.

Xitoyda QQSni qaytarish tizimining evolyutsiyasi bir necha bosqichlarda amalga oshirildi. 2018-yilda bir martalik QQSni qaytarish mexanizmi joriy etilib, ilg'or ishlab chiqarish asbob-uskunalar va texnikalari ishlab chiqaruvchilar, zamonaviy xizmat ko'rsatish sohalari hamda elektr tarmog'i korxonalari uchun QQS summasini bir martalik qaytarib olish imkoniyati berildi. 2019-yil 1-aprelda ushbu tizim sanoat korxonalari uchun joriy qilindi. O'sha yilning 1-iyunida nometall mineral mahsulotlar, umumiy va maxsus texnikalar, kompyuter, aloqa va boshqa elektron qurilmalar ishlab chiqaruvchilar uchun har oyda to'liq hajmda QQS o'rnini qoplashga ruxsat etildi. 2021-yil 1-apreldan boshlab tibbiy, kimyoviy tola, temiryo'l, suv osti va kosmik transport vositalari, elektr mashinalar va asbob-uskunalar ishlab chiqaruvchilarni qamrab olgan 5 ta yangi soha qo'shildi. 2022-yil

3 Солиқ кодекси асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

1-apreldan esa kichik va mikro korxonalar hamda ulgurji va chakana savdo korxonalari oylik asosda QQSni qaytarish huquqiga ega bo'ldi.

Qo'shilgan qiymat solig'ida manfiy farq summasini qoplab berish uchun kimlar ariza taqdim eta oladi degan savolga quyidagicha javob beriladi:

- A yoki B soliq xavfi reytingiga ega bo'lishi;
- Qolgan soliq turlari bo'yicha ortiqcha to'langan soliqlarni firibgarlik yo'li bilan qaytarib olmagan bo'lishi;
- Oxirgi 36 oy ichida soliq organi tomonidan ikki marta yoki undan ko'p soliq to'lashdan bo'yin tovlaganlik uchun javobgarlikka tortilmagan bo'lsa (1-jadval).

1-jadval. Xitoy Xalq Respublikasining 2014-2023-yillar davomidagi soliq tushumlari va unda qo'shilgan qiymat solig'ining ulushi hamda dinamikasi⁴

Yillar kesimida	QQS tushumi (trln. yuan)	O'sish dinamikasi (%)	Jami soliqlar tushumlari (trln. yuan)	O'sish dinamikasi (%)	QQS ulushi (%)
2014	2.88	9.1	11.05	9.9	26.1
2015	3.09	1.7	11.91	7.8	25.9
2016	3.11	0.8	12.49	4.8	24.9
2017	4.07	30.9	13.04	4.4	31.2
2018	5.64	38.5	14.44	10.7	39.1
2019	6.15	9.1	15.64	8.3	39.3
2020	6.23	1.3	15.8	1	39.5
2021	5.68	-8.9	15.43	-2.3	36.8
2022	6.35	11.8	17.27	11.9	36.8
2023	4.87	-23.3	16.66	-3.5	29.2

Ma'lumot uchun 2023-yilda 1 yuan = 1587 so'm, 1 AQSh dollari = 7 yuan

Xorij tajribasini o'rganish bilan bir qatorda, iqtisodiyotda xufiyona aylanmani qisqartirishda qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligini takomillashtirish bilan bog'liq masalalar keltirilgan. Iqtisodiy jihatdan korxonalarda xufiyona iqtisodiyotni qisqartirishga ular to'laydigan soliq yuki hamda jamiyatda ishbiarmonlik muhitining rivojlanganligi ta'sir etadi. QQS stavkasining pasaytirilishi iqtisodiy sektorda "soya"da faoliyat yuritayotgan korxonalarni qonuniylashtirishga olib keladi.

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tahlillariga ko'ra, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) stavkasining 15 foizdan 12 foizgacha pasayishi O'zbekistonda ishbiarmonlik muhitining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Biroq bu holat 2023-yil yanvar oyida anomal sovuq tufayli yuzaga kelgan og'ir ob-havo sharoitlari sababli unchalik sezilmadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 10-fevraldagi "Tadbirkorlik subyektlarini toifalarga ajratish mezonlari hamda soliq siyosati va soliq ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari

⁴ Muallif tomonidan Xitoy Xalq Respublikasi to'g'risidagi rasmiy manba ma'lumotlari asosida shakllantirilgan.

to'g'risida"gi farmoniga muvofiq yangicha mexanizmlar va imkoniyatlar yaratildi. Jumladan, soliq tekshiruvlari o'tkazishda toifalarga muvofiq monitoring tartibi soddalashtirildi. Eng kam belgilangan me'yor mikrofirmalarga, shuningdek, QQS to'lovchilariga ham tatbiq etildi. Mahsulotlar, ish va xizmatlar realizatsiyasi hajmi 1 milliard so'm etib belgilanishi aylanmadan olinadigan soliq rejimining maksimal miqdorini ko'rsatadi.

2023-yil 1-apreldan boshlab tadbirkorlik subyektlariga quyidagi imkoniyatlar yaratildi:

- Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi hisobidan bir yilda bir marta o'rta tadbirkorlik subyektlariga mol-mulkni sug'urtalash xarajatlarining 50 foizigacha, biroq bazaviy hisoblash miqdorining 20 baravaridan oshmagan qismi qoplab beriladi.

- Jami daromadi 10 milliard so'mdan kam bo'lmagan tadbirkorlik subyektlari uchun davlat xaridlarida 20 foizlik kvota joriy etiladi va ushbu xaridlar doirasida budget buyurtmachilari bilan tuziladigan shartnomalarda 50 foiz miqdorida oldindan to'lov amalga oshiriladi. Bunda soliq organlari tomonidan jami daromadi 10 milliard so'mdan oshgan tadbirkorlik subyektlari to'g'risidagi ma'lumotlar shakllantirilib, maxsus axborot portali orqali almashinuvi ta'minlanadi.

Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligiga oid quyidagilar bekor qilindi:

- Davlat xaridlarida eng yaxshi takliflarni tanlash va tender savdolarida ishtirokchilar takliflarini baholashda qo'shilgan qiymat solig'i summasi inobatga olinmaydi.

- Yuqori qo'shilgan qiymatli mis mahsulotlarini eksport qiluvchi korxonalarning mahsulot ishlab chiqarish va ularni tashqi bozorda sotish bilan bog'liq xarajatlarini eksport qiymatining 6 foizigacha qoplash tartibi bekor qilindi.

Shuningdek, ishonchli soliq to'lovchilarni inson omilisiz aniqlash tizimi joriy etildi. Dori vositalarining davlat sog'liqni saqlash muassasalariga bepul berilishi yoki amal qilish muddati qisqaligi sababli narxi pasaytirilgan qiymat bo'yicha realizatsiya qilinishi iqtisodiy jihatdan o'zini oqlaydigan xarajatlardan (zararlar) deb e'tirof etildi va ular foyda solig'ini hisoblashda chegirib tashlanishi belgilandi.

2023-yil 1-maydan boshlab tadbirkorlik subyektlariga avtomobillarga gaz to'ldirish kompressor stansiyalari va avtomobillarga gaz quyish stansiyalarida elektron o'lchash uskunalar hamda onlayn videokameralarni o'rnatish va ularni soliq organlarining axborot tizimlari bilan integratsiya qilish majburiy hisoblanadi. Paxta xomashyosi, g'alla yoki sholini qabul qilish va hisobini yuritish bo'yicha axborot tizimlari operatorlari ham o'z tizimlarini soliq organlarining axborot tizimlari bilan integratsiya qilishlari majburiy etib belgilandi.

Barchaga ma'lumki, inson omilisiz elektron tizim yashirin iqtisodiyotning, qolaversa, korrupsiyaning oldini olishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, bugungi kunda zamonaviy xizmatlardan foydalanuvchilar soni tez sur'atlarda ortib bormoqda. O'tgan yilning o'zida soliq to'lovchilar tomonidan shaxsiy kabinetdan foydalanishlar soni 40,5 milliontani (2020-yilga nisbatan 1,3 barobar ko'p), yuborilgan elektron hisobvara-fakturalar soni 33,9 milliontani (2020-yilga nisbatan 1,6 baravar ko'p), onlayn nazorat-kassa mashinalari orqali ro'yxatga olingan cheklar soni 417,4 milliontani (2020-yilga nisbatan 4 baravar ko'p) tashkil etdi. Ma'lumotlarni qayta ishlash markazida giperkonvergent texnologiya yo'lga qo'yilib, u axborot tizimlariga yuklama hajmini serverlararo taqsimlab, ularning uzluksiz faoliyatini ta'minlamoqda.

Qo'shilgan qiymat solig'i guvohnomasi soliq to'lovchining arizasiga muvofiq beriladi. Soliq to'lovchi ariza berishda Soliq kodeksining 461-moddasiga muvofiq majburiy tartibni yoki 462-moddasiga muvofiq ixtiyoriy tartibni tanlashi mumkin. Ariza yuborilgach, Vazirlar Mahkamasining 595-son qaroriga asosan avtomat tarzda tekshiriladigan mezonlar orqali soliq to'lovchining soliq xavfi darajasi o'rganiladi. Agar soliq to'lovchining soliq xavfi yuqori bo'lsa, QQS guvohnomasi uchun ariza rad etiladi va bu haqda qaror shakllanib, soliq to'lovchining shaxsiy kabinetiga yuboriladi. Soliq xavfi o'rta yoki past bo'lsa, ariza o'rganishga olinadi va 7 ish kuni davomida soliq to'lovchining yuridik manzilida mavjudligi hamda tovar nomutanosibli holatlari tekshiriladi. Soliq inspektori tomonidan amalga oshirilgan har bir o'rganish natijalari yuklanadi. Kamchiliklar aniqlanmagan taqdirda, soliq to'lovchiga QQS guvohnomasi beriladi.

Agar soliq to'lovchi soliq organlari ma'lumotlar bazasiga ko'ra majburiy tartibda QQS to'lovchisi bo'lsa, u holda soliq to'lovchining "majburiy tartibda" ko'rinishida yuborilgan arizasi hech qanday tekshiruvsiz qabul qilinadi va QQS guvohnomasi beriladi. Yuborilgan ariza egasining tovar nomutanosibli 7 ish kuni davomida o'rganiladi va kamchiliklar aniqlangan taqdirda, soliq inspektori xulosasi asosida QQS guvohnomasi vaqtincha to'xtatib turiladi.

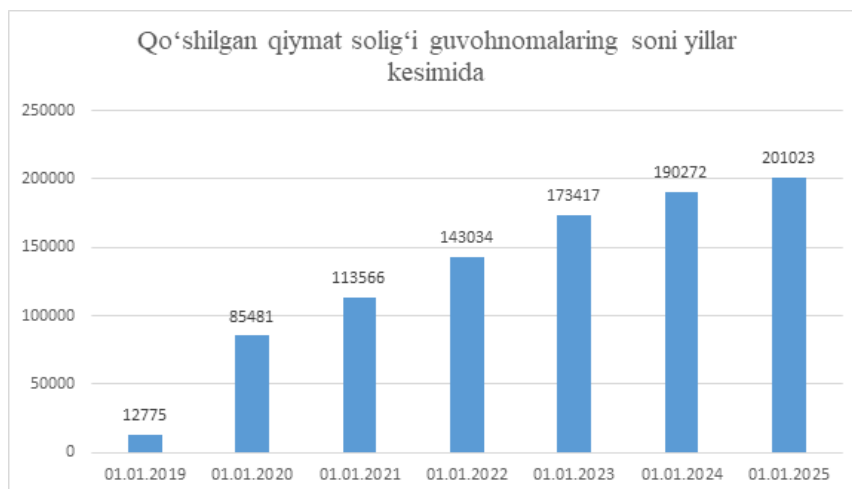
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-iyundagi PF-162-son Farmoniga muvofiq soliq xavfi yuqori darajaga ega soliq to'lovchilarning QQS bo'yicha maxsus ro'yxatdan o'tkazilganligi haqidagi guvohnomasining amal qilishini to'xtatib turish tartibi joriy etildi. Bu haqda soliq organlari tomonidan soliq to'lovchiga 5 ish kuni oldin xabarnoma yuboriladi va mazkur muddatda kamchiliklar bartaraf etilmagan taqdirda guvohnomaning amal qilishi to'xtatiladi.

QQS to'lashga ixtiyoriy ravishda o'tmoqchi bo'lgan korxonalar tomonidan ixtiyoriy tartib tanlangan holda ariza taqdim etiladi, bunda korxona keyingi oyning birinchi sanasidan QQS to'lashga o'tishi mumkin (2-jadval).

2-jadval. Qo'shilgan qiymat solig'i guvog'nomalarining berilganligi dinamikasi (mlrd.sum)⁵

Xudud nomi	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.01.2025
Respublika bo'yicha	12 775	85 481	113 566	143 034	173 417	190 272	201 023
QQR	855	5 468	6 418	7 472	9 033	9 363	9 922
Andijon v	1 116	5 836	7 770	9 232	11 362	11 205	12 515
Buxoro v	664	6 444	8 456	10 243	11 824	13 029	13 137
Jizzax v	402	3 889	5 103	6 088	7 456	7 635	7 736
Qashqadaryo v	685	7 139	10 665	13 711	15 485	16 360	17 287
Navoiy v	429	2 754	3 714	4 927	5 966	6 550	6 707
Namangan v	594	4 756	6 383	8 162	9 703	10 152	10 607
Samarqand v	1 216	6 752	8 733	10 968	13 225	14 637	15 370
Surxondaryo v	776	4 445	6 327	7 659	9 060	9 380	10 101
Sirdaryo v	245	3 060	3 951	4 841	5 858	6 153	6 505
Toshkent v	889	7 043	9 237	12 187	15 161	16 411	18 476
Farg'ona v	936	6 266	8 495	10 488	13 224	14 530	15 367
Xorazm v	707	4 199	5 134	6 661	8 036	8 595	9 109
Toshkent sh	3 261	16 474	22 168	29 347	37 153	44 197	47 345
MRI	0	956	1 012	1 048	871	2 075	839

2-jadval ma'lumotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, yetti yil mobaynida qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari 12 775 tada 201 023 taga qadar ko'paygan bu qadar ko'p sonli guvohnomalarni berish juda murakkab va ko'p vaqt talab qiladigan ishdir. Bu ishlarni raqamlartirilgan tizimlar orqali amalga oshirish soliq to'lovchilarga hamda soliq organi xodimlariga tez shaffof va samarali ishlash imkoniyatlarini yaratib beradi (2-rasm).

2-rasm. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilarining faol guvohnomalarining dinamikasi⁶

5 Muallif tomonidan tuzilgan

6 Rasm muallif tomonidan tuzilgan

Qo'shilgan qiymat solig'i guvohnomasi soliq to'lovchilar uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Soliq to'lovchi soliq xavfi guruhlaridan biriga kiritilganligi asosida soliq organi arizani ko'rib chiqish hamda undagi ma'lumotlarni tekshirish va tahlil qilishni yakunlagandan so'ng ikki ish kuni ichida quyidagilarni nazarda tutuvchi qaror qabul qiladi: soliq xavfi yuqori bo'lgan soliq to'lovchilar bo'yicha — maxsus ro'yxatdan o'tkazishni rad etish to'g'risida; soliq xavfi o'rta bo'lgan soliq to'lovchilar bo'yicha — keyingi o'n ikki oy ichida soliq nazoratining tekshiruv tadbirlarini o'tkazish sharti bilan maxsus ro'yxatdan o'tkazish to'g'risida; soliq xavfi past bo'lgan soliq to'lovchilar bo'yicha — maxsus ro'yxatdan o'tkazish to'g'risida.

Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilarini soliq organlarida maxsus ro'yxatdan o'tkazish to'g'risida qaror soliq organining rahbari (yoki rahbar o'rinbosari) tomonidan qabul qilinadi. Qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilarini maxsus ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi ariza O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 595-son qarori bilan tasdiqlangan nizomning 12-bandida belgilangan muddatlarda taqdim etilganda, shuningdek, tovarlar (xizmatlar)ni realizatsiya qilish summolari Soliq kodeksining 461-moddasi birinchi qismi 1-bandida belgilangan miqdordan oshgan taqdirda soliq to'lovchi ariza taqdim etilgan oydan keyingi oyning birinchi sanasidan maxsus ro'yxatdan o'tkazilgan deb hisoblanadi.

Soliq xavfi o'rta bo'lgan soliq to'lovchiga nisbatan soliq organi maxsus ro'yxatdan o'tkazgandan so'ng qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda soliq nazorati tadbirlarini (ko'zdan kechirish, so'rov, kameral va sayyor soliq tekshiruvlari, xodimlarning hisobotdagi va haqiqiy soniga muvofiqligini nazorat qilish) amalga oshiradi. Maxsus ro'yxatdan o'tkazish yoki uni rad etish to'g'risidagi asoslantirilgan qarorning bir nusxasi u qabul qilingan kundan boshlab bir ish kuni ichida soliq to'lovchining shaxsiy kabinetiga yuboriladi.

Maxsus ro'yxatdan o'tkazish rad etilgan soliq to'lovchi rad etishga sabab bo'lgan holatlarni bartaraf etgach, yangidan ariza berishga yoxud rad etish to'g'risidagi qaror ustidan yuqori turuvchi soliq organiga yoki sudga shikoyat qilishga haqli. Soliq organlarining murojaatlar soni ham soliq to'lovchilarning murojaatlariga mutanosib ravishda oshganini yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkin. Bu esa soliq organlari ish jarayonlarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanilayotganini ko'rsatadi.

Shu yo'l bilan yashirin iqtisodiyotni jilovlashga qaratilgan soliq ma'murchiligining zamonaviy instrumentlari qatorida shaffoflikni ta'minlash, inson omilisiz operatsiyalarni shakllantirish va amalga oshirish orqali yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda oldini olishga xizmat qilmoqda. Bu korrupsiya illatini bartaraf etish yo'lida muhim qadamlardan biridir. Misol uchun, soliq to'lovchi tomonidan bir chorakda katta miqdordagi QQS summasini hisobga olish (kamaytirish) bo'yicha hisob-kitob taqdim etilgan. Ushbu summa o'tgan chorak hisobotida ko'rsatilgan summadan ancha yuqori bo'lsa, soliq organi xodimida topshirilgan hisobot yuzasidan shubha tug'iladi va soliq to'lovchiga bu summani kamaytirish yuzasidan tushuntirish hamda asoslovchi hujjatlarni taqdim etish bo'yicha soliq organi tomonidan shaxsiy kabinet orqali talabnoma yuboriladi. Bu jarayonda soliq to'lovchi o'z xato va kamchiliklarini ko'rib chiqib, qayta hisob-kitob qilib to'g'rilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, elektron hisobvara-faktura tizimi joriy qilinishi bilan biznesning shaffoflik darajasi ortganini ko'rish mumkin. Bundan tashqari, yuqori likvidli tovarlar bo'yicha elektron hisobvara-fakturalarni rad etish muddati qisqartirilgani natijasida bu sohadagi yashirin iqtisodiyotni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Mamlakatimizda ham pandemiya davrida elektron hujjat aylanish tizimidan foydalanish darajasi keskin ortdi. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimiga axborot texnologiyalarining kirib kelishi soliq to'lovchilar sonining ortishi va ularni tahlil qilish uchun avtomatlashtirilgan texnologiyalardan foydalanish zaruratining yuzaga kelishi bilan izohlanadi. Agar bu jarayon avtomatlashtirilmaganida, soliq to'lovchilar tomonidan hisobga olingan qo'shilgan qiymat solig'i summasi faqat tekshirish jarayonida aniqlangandan keyin budjetga undirilishi ta'minlangan bo'lardi. Avtomatlashtirish natijasida esa bir summaning ikki marta hisobga olinishi cheklanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси- Тошкент: Фафур Фулом нашриёт уйи 2020.- 640 б.
2. Кукарина Юлия Михайловна, Формирование и развитие понятия “электронный документ” в зарубежном и Российском законодательстве, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва-2004, 32 с.
3. Кортиков Федор Сергеевич, Разработка комплекса алгоритмов и программ для повышения производительности функционирования электронного документооборота, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата технических наук, Санкт-Петербург-2013, 19 с.
4. Жарков А.А. Система электронного документооборота/ А.А. Жарков// Наука, техника и образование. -2014.- №3(3).- 65-71 бетлар.
5. Бисултанов Амир Нажмудиевич, Развитие методико-инструментальной базы налогового администрирования условиях цифровизации экономики, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, Владикавказ-2019, 26.

6. Jingxian Zou, Guangjun Shen, Yaxian Gong. The effect of value-added tax on leverage: Evidence from China's value-added tax reform. // China Economic Review. Volume 54, April 2019. – Pages 135-146
7. Mohammad Alizadeh, Masoume Motallabi. Studying the Effect of Value Added Tax on the Size of Current Government and Construction Government. // Procedia Economics and Finance. Volume 36, 2016. Pages 336-344. Самотуга Александр Евгеньевич, Распознавание субъектов и их психофизиологических состояний на основе параметров подписи для защиты документооборота автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата технических наук, Омск-2017, 18.с.
8. Петров Юрий Юревич, Методы управления промышленным предприятием на основе электронного документооборота, автореферата кандидат экономических наук, Санкт-Петербург, 2003, 23.с.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
